



Asım Korkmaz

Dr. Arş. Gör., Trakya Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Edirne/Türkiye
Research Assist. Dr., Trakya University/Faculty of Literature, Edirne/Türkiye



eposta: asimkorkmaz@trakya.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-3037-827X>



RorID: <https://ror.org/00xa0xn82>

Atıf/Citation: Korkmaz, Asım. 2025. Fatma Aysel Ilgın, Avarlar: Avrupa'da 250 Yıllık Hakimiyetin İzleri (İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2023, 131 Sayfa, ISBN: 978-625-8375-38-1). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/43, 495-500. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1599724>

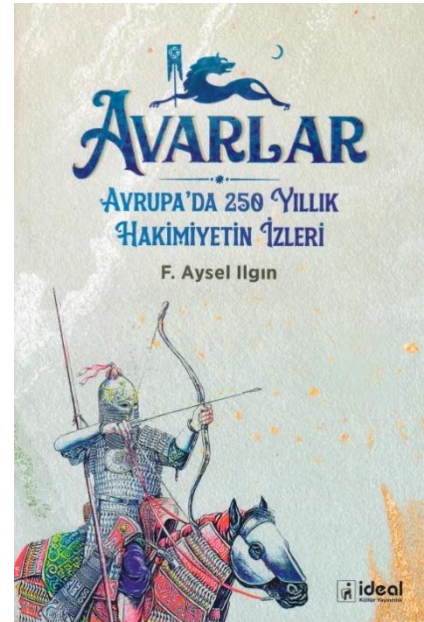
Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Kitap Tanıtımı/Book Review
Geliş Tarihi /Received:	11.12.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	26.02.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2025

FATMA AYSEL ILGIN, AVARLAR: AVRUPA'DA 250 YILLIK HAKİMİYETİN İZLERİ

(İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2023, 131 Sayfa, ISBN: 978-625-8375-38-1)

Avarlar, Orta Çağ'da Asya'dan Avrupa'ya gelen Türk halklarından birisidir. Kendilerinden önce Avrupa'ya göç eden Hunların kullandıkları güzergâhtan geçerek Doğu Avrupa coğrafyasına yerleşmişlerdir. Hunların boşalttıkları alanları dolduran ve adı geçen coğrafyadaki siyasî karışıklıktan faydalanan Avarlar, burada bir kağanlık tesis etmişlerdir. Yaklaşık olarak VI. yüzyılın ortalarından IX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Güneydoğu Avrupa tarihinde derin izler bırakmışlardır. Batıda Frank Krallığı, doğuda Bizans İmparatorluğu ile yoğun askerî, siyasî ve ekonomik ilişkiler kurmuşlardır. Dönemin iki güçlü devleti arasında uzun yıllar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Avarlar, Balkanlarda yer alan Türk halkları Ogurlar ile çeşitli Cermen, Slav kabilelerini egemenlikleri altına alarak hâkimiyet alanlarını genişletmişlerdir. Frankların doğuya doğru genişlemelerini durdurmuşlar, Bizans Balkanlarını talan ederek başkent İstanbul'u tehdit eder konuma gelmişlerdir. Zamanla İstanbul'u doğrudan hedefleri arasına almışlardır. 626 yılında İstanbul'u müttefik kuvvetleri Slav, Gepid ve Ogurlarla beraber kuşatmışlardır. Ayrıca bu kuşatma esnasında doğudan Sasanilerle de işbirliği yapmışlardır. Avarlar, bu muhasarayla birlikte İstanbul'u kuşatan ilk Türk halkı olmuşlardır. Diğer taraftan, egemen oldukları





bölgelerde bıraktıkları kültürel mirasla dünya tarihine paha biçilmez değerler kazandırmışlardır.

“Avarlar: Avrupa’da 250 Yıllık Hakimiyetin İzleri” başlıklı eser, Doç. Dr. Fatma Aysel Ilgın tarafından kaleme alınmış bir çalışmadır. Yazar, bu araştırma eserinde Avarların tarihi ve arkeolojisi üzerine ayrıntılı bilgiler vermektedir. Özellikle arkeolojik buluntular üzerine daha fazla odaklanmıştır. Avarların tarihini arkeolojik kalıntılarla yorumlamaya ve anlamaya çalışmaktadır. Bu sayede görsel materyallerle Avarların mirasını değerlendirmiştir.

“Avarlar: Avrupa’da 250 Yıllık Hakimiyetin İzleri” başlıklı eser, iç kapak, özgeçmiş, içindekiler, önsöz (ss. 1-10); Giriş (ss. 11-15); Birinci Bölüm: Avarlar Hakkında Bilgi Veren Bizans Kaynakları (ss. 17-39); İkinci Bölüm: Avar Kağanlığı’nın Siyasî Tarihi (ss. 41-66); Üçüncü Bölüm: Avar Arkeolojisi (ss. 67-117); Sonuç (ss. 119-120); Kaynakça (ss. 121-128); Dizin (ss. 129-131) kısımlarından oluşmaktadır. Yazar, eserin bir tarih çalışması olması hasebiyle yayını bu minvalde hazırlamıştır. Eser, muhteva bakımından kısa ve öz bir çalışma olarak gözüktüğü de içerik olarak sıra dışı bilgiler barındırmaktadır.

Yazar, çalışmasının “Giriş” bölümünde (ss. 11-15) kitabın içeriği hakkında genel bilgiler sunmaktadır. Türk halkları tarafından Asya’dan Avrupa’ya yapılan göç hareketliliğine dikkat çekerek, Avar halkının da bu hareketliliğin bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Türkistan’dan Doğu Avrupa’ya gerçekleşen bu nüfus dalgaları belirli bir güzergâhta ve gerekçelerle yaşandığına dikkat çekmektedir. Yazar giriş bölümünün devamında çalışmasının arka planını oluşturan dönemin kroniklerinden bahsetmektedir. Avarların Avrupa’da var oldukları süre zarfında yoğun temas kurdukları Bizans kroniklerinin bu halkın tarihinin aydınlatılması için hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle, Bizans kroniklerinin Avrupa kıtasına gelen Türk halklarının geçmişi açısından ana kaynaklar olduğunu ifade etmektedir. Fakat Bizans kroniklerinde Avar halkı hakkında kötü ve kültür yoksunu gibi ağır ithamların olduğu yazar tarafından vurgulanmıştır. Giriş kısmının sonlarında yazar, Avarların arkeolojik geçmişine değinmektedir. Avar arkeolojisi hakkında genel bilgiler sunduktan sonra dünyada Avar arkeolojisi üzerine çalışan bilim insanlarına yer vermektedir. Bu bilim insanlarının nerede, nasıl ve hangi konumda çalıştıkları üzerine bilgiler aktarmaktadır.

Eserin “Avarlar Hakkında Bilgi Veren Bizans Kaynakları” (ss. 17-39) başlıklı birinci bölümünde, ayrıntılı olarak Bizans İmparatorluğu kaynakları yorumlanmıştır. Çalışmanın ana teması açısından Bizans kroniklerinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu kroniklerde doğudan gelen Türk halklarının benzer bakış açılarıyla sıklıkla barbar ve gayri medenî olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Böyle bir algının oluşmasında doğal olarak Türk halklarının fetih hareketlerinin ve Bizans ile kurulan ilişkilerin askerî temelli olmasının payı oldukça büyüktür. Bu kısımda ağırlıklı olarak Bizans kaynaklarına yer verilmiş olsa da; Avarların siyasî ve askerî açıdan yoğun temas kurdukları Frankların tarih kaynaklarından da bahsedilmiştir. Örneğin





Frankların Fredegar Kroniği Avarların batı yönünde faaliyetleri bakımından oldukça önemli tarihî bilgiler sunduğu vurgulanmıştır. Diğer taraftan dönemin bazı Latin kaynaklarında da Avarlardan bahsedildiği anlatılmıştır. Bütün bu kaynaklar yorumlandığında Avarlar hakkında bilgiler sunan çoğu kaynakların ortak yönlerinin bu halka karşı mücadele eden milletlere ait ve bu milletlerin kendilerini Avarlardan üstün görmüş olmaları çalışmada ayrıca belirtilmiştir.

Bu bölümün devamında devrin Bizans kaynakları kapsamlı bir şekilde kronik ya da müellif olarak sınıflandırılarak ele alınmaya çalışılmıştır. Avar-Bizans rekabetinin Bizans’ın en güçlü olduğu vakitlere denk gelmesi hasebiyle Bizans tarih yazımında Avarlar ayrıntılı bir şekilde kendilerine yer buldukları ifade edilmiştir. Avarlardan bahseden hemen hemen tüm Bizans kaynakları irdelenmiştir. Özellikle bazı kaynak ve yazarlarının daha ön plana çıkışı gerekçeleriyle birlikte anlatılmıştır. Fakat 626 yılından sonra Avarlara kaynaklarda daha az yer verildiği ifade edilmiştir. Bunda Avarların artık Bizans’ı tehdit eder konumdan çıkmış olmalarının payı büyüktür. Eserin bu bölümünde Avar çalışmaları için temel Bizans kaynakları tespit edilmiştir. Örneğin; Avarların Türk olduğunu vurgulayan Agathias’ın çalışması, Avarlardan ilk kez bahseden Priskos’un eseri, 626 İstanbul kuşatmasının görgü tanığı olan Georgios Pisides’in kaynağı, Avarların Trakya üzerine yaptığı seferler hakkında önemli bilgiler veren Chronikon Paschale ve Avar-Bizans rekabetini derinlemesine anlatan Strategikon adlı eser ile Menandros Protektor, Theophy Simokattes ve Konstantin Porphyrogenitus’un kronikleri Avarların geçmişi açısından paha biçilmez çalışmalardır. Çalışmanın ilk bölümünde ana kaynak tahlili yapılarak istifade edilen eserler irdelenmiştir. Bu eserlerin Avar tarihine ne tür bir katkı sunduğu tarih metololojisi açısından ele alınmıştır.

Çalışmanın “*Avar Kağanlığı’nın Siyasî Tarihi*” (ss. 41-66) adlı ikinci bölümünde yazar, Avarların geçmişini siyasî ve askerî açılardan ele alarak yorumlamıştır. Bu bölümün ilk kısmında Avar adı ve etnik kökeni tartışmalarına yer vererek bu tarz iddiaların doğruluğu hakkında bilimsel tespitte bulunmuştur. Mevcut kaynakların büyük bir kısmının Avarların Türk olduğuna vurgu yaptığını belirtmiştir. Ayrıca batılı kaynaklarda Avar adının farklı isimlerle aynı halka atfen kullanıldığını vurgulamıştır. Yazar, Avarların siyasî tarihlerine onların ana yurt Türkistan’dan göç gerekçeleriyle başlayarak burada diğer soydaş Türk halklarıyla olan münasebetlerine değinmiştir. Akabinde Avarların VI. yüzyılın ortalarında Avrupa’da Bizans sınırına dayandıklarını ifade etmiştir.

Bu bölümde Avar halkının VI – IX. yüzyıllar arası Doğu Avrupa coğrafyasının tarihinde bıraktıkları izler irdelenmiştir. Avarlar, belirtilen yüzyıllar aralığında bu bölgenin en güçlü devleti Bizans İmparatorluğu ile yoğun ilişkiler kurmuşlardır. Bizans, bu fatih halka karşı çeşitli stratejiler yürütmek zorunda kalmıştır. Avar devletinin kurucu hükümdarı Bayan Kağan, dönemin Bizans imparatoru Justinianus ile temas kurarak bölgedeki Avar varlığını





göstermiştir. Bizans devleti, Avarlara elçiler göndererek onların niyetleri hakkında planlar geliştirmiştir. Bizans, tek başına Avarları Doğu Avrupa'dan çıkaramayacağını farkına vardıktan sonra onlara karşı belirlediği stratejileri devreye sokmuştur. Söz gelimi, Avarlara karşı bölgede uzun bir süre varlık gösteren Cermen, Gepid gibi Avrupa kökenli halkları yanına çekerek Avarlara karşı onları kullanmaya çalışmıştır. Diğer bir deyişle, yüzyıllardır Roma diplomasisine yön veren divide et impera (böl ve yönet) politikasını uygulamaya koymuştur. Bu sayede barbar olarak adlandırılan iki taraf da birbirleriyle uğraşarak güçleri zayıflayacak, Bizans açısından tehlike olmaktan çıkacaktı. Fakat bu politika, Avar özelinde bölge siyasetinde etkili olamadığını yazar, ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Ayrıca Avarların da Bizans'a karşı politikalar geliştirip bu devlete elçiler gönderdiğini vurgulayarak Avar elçilerinin ifadelerine yer vermiştir. Avarların bölgede bir başka güçlü rakibi Frank Krallığı ile olan ilişkilerine de ikinci bölümde değinilmiştir. Frank-Avar-Bizans üçgeninde bölgenin geçmişi yorumlanmıştır. Fakat daha çok Bizans ile olan ilişkilere ağırlık verilmiştir. Yazar, bu bölümün devamında VI. yüzyılının sonlarına doğru Avarların kurucu liderleri Bayan Han önderliğinde Orta ve Güneydoğu Avrupa'ya yerleşmeye başladıklarını ifade etmiştir. Özellikle Bizans açısından önemli bir kent olan Sirmium'un düşmesiyle Trakya'nın savunulmasında ciddi zaafıların ortaya çıktığını ve Avarların müttefik kuvvetleriyle Trakya'da hızlıca yayıldıklarını vurgulamıştır. Bütün bu gelişmeler karşısında Bizans, Avarlara yıllık vergi ödemek zorunda kalmıştır. Bu da Avarların Balkanlarda iyice güçlendiğini gösteren en önemli delillerden birisidir. 583 yılında Bayan Kağan'ın vefatından sonra da Avarlar, Bizans açısından bir baskı unsuru olmaya devam etmiştir. Bizans da Avar ilerleyişini başkente ulaşmadan durdurmaya çalışmıştır. Yazar, Avar-Bizans rekabetinde kırılma anının 626 yılında Avarların İstanbul'u kuşatmaları olduğunu ifade etmiştir. Bu önemli gelişmeyi ayrıntılarıyla anlatmıştır. Avarlar; Bulgar, Slav, Gepidlerden oluşan yaklaşık 30 bin kişilik bir orduyla ve Asya'dan da Sasanilerle ittifak yaparak Bizans surlarına dayandığını fakat bu seferin Avarlar açısından başarısızlıkla sonuçlandığını aktarmıştır.

626 yılı öncesi Bizans ve Frankların zaaflarından yararlanarak kendilerine belirli bir hâkimiyet alanı açan Avarlar, İstanbul'un düşmemesiyle ciddi bir güç kaybına uğramışlardır. Kuşatmadan birkaç yıl sonra Bulgarlar ayaklanarak bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Yazar; Bayan Kağan'dan sonra başa geçen her hükümdarın ülkeyi bir arada tutmakta zorlanmaya başladıklarını, özellikle 626 yılında İstanbul'da yaşanan hüsranın devletin otoritesine olumsuz etki yaptığını ve bu durumun devleti çöküşe götürdüğünü ikinci bölümün son kısmında değinmiştir. Ayrıca Avarların çöküşünün Şarlman önderliğindeki Frankların yükselişine denk geldiğini ve bu nedenle VIII. yüzyılın sonlarından itibaren neredeyse devletin yıkılışına kadar Franklar Avar topraklarına saldırılar düzenleyerek Avar devletinin sonunu hızlandırdıklarını belirtmiştir. Avrupa'da Avar hâkimiyetinin son bulmasıyla Avarların bir kısmının Bulgar, bir kısmında da Slav ve Macar egemenliklerine girmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Yazar, ikinci bölümde kronoloji açısından Avarların





geçmişine yer vermiş olmakla birlikte 626 İstanbul kuşatmasının Türk tarihi bakımından önemine değinmemiştir. Avar tarihinin en önemli kuşatma harekâtı olan bu gelişme, neden başarısızlıkla sonuçlandığını da tartışmamıştır. Bu açıdan bu önemli gelişme, eksik kalmıştır. Avarlar, ellerindeki imkânlarla İstanbul’u ele geçirmeye niyetlenen ilk Türk halkı olarak Türk tarihinde yerini almıştır.

“Avar Arkeolojisi” (ss. 67-117) başlıklı üçüncü bölümde yazar, Avarların kültürüne değinmiştir. Avarların Orta ve Doğu Avrupa’ya getirdikleri eski Türk sanat anlayışını arkeolojik veriler üzerinden okumaya çalışmıştır. Avar arkeolojisi bakımından paha biçilmez bir kaynak olan Avar kurganlarının karakteristik özelliklerini irdelemiştir. Yazar, dönemin batılı kaynaklarında başta barbar, kültürsüz olmak üzere olumsuz ifadelerle tanımladıkları Avarların aslında bu tarz bir tanımlamaya hiç uymadıklarını, kurganlarda çıkarılan materyallere bakıldığında ciddi bir kültürel birikime sahip olduklarını vurgulamıştır. Diğer bir ifadeyle, Avar kurganlarında bu halkın yüksek bir maden işletmeciliğine, gelişmiş bir ticarete vâkıf olduklarını ifade etmiştir. Yazar, ayrıca kurganlarda Avar kültürünün savaş ve yağmadan tarım ve hayvancılığa dayalı bir geçiş sürecine dair izler bulunduğunu ve daha yerleşik bir toplum haline dönüştüklerini savunmuştur. Yine arkeolojik sahalarda çıkarılan runik yazılarda Avarların, eski Türk runik yazı stillini kullandıkları tespit edilmiştir. Bu durumun Avarların Türk olduğunu kanıtlayan en önemli delillerden birisi olduğu görülmüştür.

Bu bölümde kurganlarda çıkarılan materyaller ve özelliklerine değinilmiştir. Avar kurganlarında başta kemer tokaları, kemikli yaylar, küpeler, keramikler, üzengiler, boncuklar, işlemeli altınlar, ok uçları, sadaklar, zırhlar, demir parçaları, çingiraklar, at koşum takımları olmak üzere Avar toplumun temel ihtiyaçları yer almaktadır. Bütün bunlar, Avarların iyi bir kuyumcu ve oldukça zengin bir maddi varlığa sahip olduklarını göstermektedir. Yazar, bu bölümün sonunda Avar Kağanlığının arkeolojik buluntu yerlerinden örnekler vererek bölgenin yer isimleri ve burada çıkan materyallerin içeriği hakkında bilgiler sunmuştur. Başta Macaristan olmak üzere Avar arkeolojisinin Slovakya, Romanya, Sırbistan, Avusturya ve Hırvatistan’da bulunduğu dikkat çekerek Avarların oldukça geniş bir sahada egemenlik kurduklarını savunmuştur. Şimdiye kadar tespit edilen bölgelerde Macaristan’ın Kunbablya sahası, Avar zenginliğinin en önemli merkezlerinden birisi konumdadır. Yazar, Avar kurgan sahalardan örnekler verirken kurganlara ait konuyu tamamlayıcı fotoğraf, çizim, harita gibi görsel malzemeleri çalışmasının bu bölümüne ekleyerek önemli bir hizmet sunmuştur.

Yazar, eserinin “Sonuç” kısmında (ss.119-120) Avarların tarihi hakkında genel değerlendirmelerde bulunmuştur. VI. - IX. yüzyıllar arasında Karpat havzasında Avarların kurdukları egemenliğin bölge tarihine etkisini yorumlayarak belirtilen yüzyıllar aralığında Avarların Doğu Avrupa tarihine yön verdiğini savunmuştur. Yazarın sıklıkla başvurduğu





Bizans kaynaklarının Avarlar hakkındaki devlet sistemi eleştirisine karşılık Avar kültürünün arkeoloji ve sanat bakımından çok güçlü olduğu çıkarımında bulunmuştur. Kaynaklarda ağırlıklı olarak Avarların askerî yönlerine değinilmiş olsa da on binlerce arkeolojik buluntu dikkate alındığında Avar kültürünün çok çeşitli olduğunu vurgulamıştır. Avarların Türk kültürünün batıdaki güçlü temsilcileri görevini layıkıyla yerine getirdiğini ifade etmiştir. Yazar, eserini oluştururken başta dönemin ana kaynakları Bizans kronikleri olmak üzere Almanca, İngilizce, Rusça, Macarca, Slovakça ile Türkçe dillerinde hazırlanmış ve ana temayla doğrudan bağlantılı araştırma eserlerinden istifade ederek çalışmasının bibliyografya kısmını zenginleştirmiştir. Bu sayede çalışmasının içeriğini güçlendirmiştir.

Avarlar, Hunlardan sonra Avrupa'da devlet kuran ikinci Türk halkıdır. Hunların izinden giderek Doğu Avrupa'nın siyasî yapısına yön veren güçlü bir kağanlık kurmuşlardır. Doç. Dr. Fatma Aysel Ilgın, bu Türk halkının geçmişi üzerine mezkûr çalışmayı hazırlama gereği duymuştur. Avarlardan bahseden Bizans kroniklerinin tahlili ve analizinde yaşanan güçlükler ile Avarlar hakkındaki tartışmalı mevzular gibi temel nedenler yüzünden ihmal edilen Avarlar konusuna eğilerek Türk bilim camiasını önemli bir katkı sunmuştur. Doç. Dr. Fatma Aysel Ilgın'ın "Avarlar: Avrupa'da 250 Yıllık Hakimiyetin İzleri" başlıklı bu çalışması, tarih alanında Türkiye'de ana teması Avarlar olan ilk araştırma eserdir. Bu yönüyle çalışma, ülkemizde ilk ve tek olma özelliğine sahiptir.

